

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1914.

Första kammaren.

Nr 57.

Onsdagen den 19 augusti.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.; och dess förhandlingar leddes till en början av herr vice talmannen.

Upplästes följande ingivna läkarintyg:

Att professorn *Rud. Kjellén* på grund av akut öronkatarr är förhindrad att under de närmaste dagarna deltaga i riksdagsarbetet, intygas.

Stockholm den 18 aug. 1914.

Johan Ek,
prakt. läkare.

Justerades protokollet för den 11 och 12 i denna månad.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelser till Konungen:

nr 187, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående Södertälje samskolas ombildning till realskola för gossar; och

nr 188, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående statens övertagande i vissa fall av ansvar för krigsrisk för fartyg och last.

Anmälades och godkändes första särskilda utskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 183, till Konungen, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglemente för arméns avlöning under krigstjästgöringstid m. m.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande konstitutionsutskottets den 15 och 16 innevarande månad bordlagda memorial nr 23, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut vid behandling av första och andra punkterna av utskottets hemställan i dess utlåtande nr 20 angående Kungl. Maj:ts proposition med förslag

Första kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 57. 1

till lagar om ändrad lydelse av §§ 3, 10, 57 och 58 i förordningen om kommunalstyrelse i stad den 21 mars 1862 och om ändrad lydelse av § 2 mom. 1, § 8 mom. 1 samt §§ 40 och 41 i förordningen om kommunalstyrelse i Stockholm den 23 maj 1862 och till lag om ändrad lydelse av § 2 mom. 6, §§ 16 och 52 samt § 58 mom. 2 i förordningen om landsting den 21 mars 1862 ävensom införande i § 2 i sistnämnda förordning av tillagda mom. 7, 8 och 9.

Punkten 1.

Lades till handlingarna.

Punkten 2.

Utskottets hemställan bifölls.

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 15 och 16 innevarande augusti bordlagda utlåtande nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42 mom. 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen, dels ock väckt motion angående sättet för utseende av justitieombudsmannen och militieombudsmannen m. m.

Till konstitutionsutskottets handläggning hade båda kamrarna hänvisat en av Kungl. Maj:t till riksdagen avlåten proposition, nr 63, däri Kungl. Maj:t, under åberopande av bifogat, i statsrådet den 14 maj 1914 fört protokoll över justitiedepartementets ärenden föreslagit riksdagen att antaga framlagt förslag till ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42 mom. 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen.

I sammanhang med propositionen hade utskottet till behandling förehaft en av herr *Lindhagen* inom andra kammaren väckt motion nr 230, däri hemställdes, att riksdagen med föranledande närmast av förevarande proposition, i vad den avsåge inrättande av en militieombudsman, ville besluta vissa av motionären angivna ändringar i grundlagarna m. m.

Mom. a).

Utskottet hade i föreliggande moment på åberopade grunder hemställt att riksdagen med förklarande att Kungl. Maj:ts förevarande proposition icke kunnat av riksdagen i oförändrat skick bifallas, måtte såsom vilande till vidare grundlagsenlig behandling antaga förslag till ändrad lydelse av §§ 96—102 och 110 regeringsformen, § 42 mom. 2 och § 68 riksdagsordningen samt § 4 5:o tryckfrihetsförordningen, så lydande som utskottets utlåtande utvisade.

Reservationer hade avgivits av, bland andra, herrar *Kjellén* och *von Mentzer*, som ansett att utskottet bort avstyrka propositionen; samt

herrar *Clason*, *Bellinder*, *K. J. Ekman*, *von Geijer*, *Beckman* från Linköping, *Lundström* från Göteborg och *Hallendorff*, vilka anfört:

»Jämte det, att vi icke i allo kunna godkänna utskottets motivering för övrigt, måste vi särskilt påpeka, att utskottets yttrande (s. 16) med anledning av redogörelsen för militieombudsmannens blivande instruktion icke är tillfredsställande. Enligt vår mening borde utskottet här hava erinrat, att det för ett gagnarikt fullgörande av militieombudsmannens ämbetsplikter lärer vara nödvändigt, att dessa begränsas mera än i ifrågavarande redogörelse är fallet. Det synes vara självklart, att det övervakande av militär jurisdiktion samt av de värnpliktigas behandling och omvårdnad jämte den ekonomiska kontroll, som i redogörelsen angivits, måste alldeles tillräckligt taga en persons krafter i anspråk. Att därtill lägga något slags kontroll över vår krigsberedskap borde redan av detta skäl vara uteslutet och bör desto mindre komma i fråga, som militieombudsmannen icke lärer på detta område besitta nödig sakkunskap.»

Herr statsrådet *Hasselrot*: Herr vice talman, mina herrar! Konstitutionsutskottet har föreslagit vissa jämkningar i Kungl. Maj:ts proposition. Jag har på förhand fått del av utskottets förslag och har ingenting att däremot anmärka.

Högern i konstitutionsutskottet har framburit en reservation, vari det heter bland annat:

»Det synes vara självklart, att det övervakande av militär jurisdiktion samt av de värnpliktigas behandling och omvårdnad jämte den ekonomiska kontroll, som i redogörelsen angivits, måste alldeles tillräckligt taga en persons krafter i anspråk. Att därtill lägga något slags kontroll över vår krigsberedskap borde redan av detta skäl vara uteslutet och bör desto mindre komma i fråga, som militieombudsmannen icke lärer på detta område besitta nödig sakkunskap.»

Måhända beror denna reservation därpå, att jag i mitt yttrande till statsrådsprotokollet icke uttalat mig med tillräcklig tydlighet. Min mening har icke varit, att militieombudsmannen skulle äga att befatta sig med annat än vad han i egenskap av jurist och vanlig förnuftig människa måste förstå. Min tanke har icke varit, att militieombudsmannen skulle äga att utöva kontroll över förhållanden av militär eller teknisk eller militärteknisk art. Lika självfallet anser jag det emellertid vara, att militieombudsmannens kontrollrätt och kontrollplikt måste omfatta efterlevnaden av författningar och bestämmelser, enligt vilka exempelvis på en viss befäst ort måste finnas en viss myckenhet av en viss vara, såsom skodon, uniformspersedlar eller ammunition. Detta om detta.

Regeringen har utgått ifrån, att frågan om inrättande av ett

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombuds-mansämbete.

(Forts.)

Förslag till grundlagsändringar i syfte att införa ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

militieombudsmansämbete utgör ett led i den stora försvarsfrågan. Regeringen har desto mindre hyst betänkligheter att tillmötesgå de från vänsterhåll framburna kraven på inrättande av ett militieombudsmansämbete, som regeringen är övertygad om, att militieombudsmannen skall kunna vara till stor nytta, icke minst därigenom att han skall ytterligare hos svenska folket befästa den tillit och det allmänna förtroende till värnplikssystemet, som detta icke gärna kan undvara, om det alltjämt skall vara vad det nu är och måste vara, den institution, vilken svenska folket omfattar med särskild kärlek och till vilken det sätter sitt hopp och sin tro om ofredens dagar skola komma.

Herr talman, jag har begärt ordet särskilt för att framhålla, att propositionen icke innebär ett uttryck av mistroende mot vår armé. Varje land i Europa hyser ju nu det största förtroende till sin armé. Om eller såvitt det är fråga om sann fosterlandskärlek och sträng plikt känsla, hysa vi också en obegränsad tillit till vår armé.

Helt visst får militieombudsmannen en stor uppgift att fylla. Utan tvivel kommer han under sin verksamhet att bliva varse åtskilliga brister, som behöva avhjälpas, och utan tvivel kommer han att finna åtskilliga fel, som böra beivras. Så måste det vara, så länge försvarsväsendet omhänderhaves av människor. Men jag vågar påstå: ingen finnes, som kan säga, att vår domarkårs anseende det minsta lidit under justitieombudsmannens mer än sekelgamla tillsyn. På samma sätt vågar jag också påstå, att liksom vår armé — dess befäl, underbefäl och civilmilitära myndigheter, — gått ren ur civilkommissionens skärself, så kommer icke heller det allmänna och stora och välförtjänta förtroende, som vår armé hittills förskaffat sig, att lida något avbräck eller på något sätt äventyras genom militieombudsmannens kontroll. Jag är med andra ord övertygad om att vi efter en aldrig så noggrann och sträng, men rättvis kontroll från militieombudsmannens sida skola finna, att vår armé allt fortfarande är lika förtjänt av och lika värdig vår av hela svenska folket delade kärlek och tillgivenhet.

Herr talmannen tillstädeskom nu och övertog ledningen av förhandlingarna.

Herr v o n M e n t z e r: Herr talman, mina herrar! Då jag står antecknad som reservant vid detta utlåtande, må det kanske tillåtas mig att här begära en liten stunds uppmärksamhet. Härvid skall jag till att börja med be att få erinra om huvuddragen i militieombudsmansinstitutionens historia.

Denna fråga har, på sätt utskottet också i sitt utlåtande påpekat, varit föremål för riksdagens behandling åren 1901, 1903, 1904 och 1908. Vid alla dessa tillfällen har första kammaren avslagit de framlagda motionerna, som haft till syfte att få detta ämbete till stånd. Sista gången, eller 1908, tillstyrktes motionen av konstitutionsutskottet, men blev dock avslagen av första kammaren utan vo-

tering och med bifall till en av åtta utskottsledamöter avgiven reservation. I avsikt att avhjälpa det behov av ökad kontroll, som skulle förefinnas härvidlag, tillsattes den 11 december 1908 civilkommissionen för en tid av fem år, varefter 1913 års riksdag beviljade medel att utgå till bestridande av kostnaderna för denna kommissions verksamhet, tillsvidare till den 1 juni 1915.

Nu har Kungl. Maj:t i proposition den 14 maj detta år föreslagit inrättande av en militieombudsmansinstitution, och utskottet har i huvudsak tillstyrkt bifall till detta förslag.

När så förhåller sig, har jag anledning att fråga efter skälen härtill, eller med andra ord: har det inträffat något efter år 1908, som skulle giva Första kammaren anledning att frångå sin då och ständigt förut intagna ställning?

Utskottet har inskränkt sig till att hänvisa till de skäl, som anförts i den kungliga propositionen till förmån för framställningen. Och vilka äro då dessa? Jo, kort sagt tyckas de vara tre. Det första skälet skulle vara, att justitieombudsmannen efter den utveckling, som ägt rum på alla områden, numera har så mycket till sig hänvisat, att han icke har tid att så som önskligt vore ägna sig åt militära ärenden. Det andra skälet skulle vara, att försvarsväsendet intar en säregen ställning, som kräver särskild kontroll; och det tredje skälet skulle vara, att det är nödvändigt att genom inrättande av en sakkunnig och opartisk myndighet, som uteslutande ägnar sig åt kontrollen över hithörande frågor, förebygga oriktiga föreställningar och undanröja misstro emot försvarsväsendet.

Vad det första skälet angår, eller att justitieombudsmannen till följd av utvecklingen på alla områden har så mycket att göra, att han numera icke har tillfälle att på vederbörligt sätt eller så som tillbörligt vore ägna sig åt särskilt de militära ärendena, har dock herr statsrådet i sin framställning i den kungliga propositionen meddelat, att det lider icke något tvivel, att justitieombudsmannen även på det militära området äger att övervaka gällande författningars efterlevnad av vederbörande civila eller militära tjänstepersonal samt beivra överträdelser eller försummelse, som begås i sådant avseende. Dessutom har herr statsrådet särskilt framhållit, att justitieombudsmannen genomgår krigsdomstolarnas domböcker samt granskar fångförteckningarna även i fråga om personer, som av dessa domstolar blivit dömda till frihetsstraff. Då det förhåller sig så och dessutom justitieombudsmannens diariéer och ämbetsberättelser bestyrka, att han för visso icke, då anmälningar hava inkommit från militärt håll, har underlåtit att låta dessa bliva föremål för vederbörlig behandling, förefaller det mig, som om detta skäl icke ovillkorligen styrker, att det föreligger behov att inrätta ett militieombudsmansämbete.

Om det andra av herr statsrådet anförda skälet, att försvarsväsendet intar en säregen ställning som kräver särskild kontroll, kan man säga, att det icke kan bestridas att försvarsväsendet intar en säregen ställning i fråga om det material, som därvid är föremål för ämbetsmännens, militärernas arbete, och att de summor, som överlämnas till detta försvarsväsen, äro mycket avsevärda. Men försvarsväsen-

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

det intar också en säregen ställning i ett annat avseende, som icke får förglömmas; och det är, att inom denna institution finns kanske mer än annorstädes anordnad en serie av över- och underordnade, av vilka var och en av de överordnade i sin ordning har att hålla kontroll över de underordnade. Vidare förhåller det sig så, att vårt försvarsväsen har särskilt vid sin sida eller i sig inlämnat ett åklagarväsen, som är pliktigt att träda i verksamhet, så snart någon olaglighet eller någon oegentlighet förekommer. Dessutom är det ju särskilt betonat, att om någon av de underordnade har anledning framställa några klagomål, han är berättigad göra det till sin förman. Till sist är det ju så, att när någon blir tilltalad, han är berättigad att få juridiskt rättgångsbiträde vid sin sida. När man betänker alla dessa omständigheter, tror jag också, att styrkan av det utav herr statsrådet framburna skälet i detta stycke förminskas högst väsentligt.

Det sista skälet var detsamma, som herr statsrådet nyss i sitt anförande betonade, att militieombudsmansinstitutionen skulle erfordras för att förebygga misstro mot försvarsväsendet och för att förebygga oriktiga uppfattningar rörande detsamma. Men jag kan icke underlåta i fråga härom särskilt fästa uppmärksamheten på, att herr statsrådet både i den kungliga propositionen och i sitt anförande — såvitt jag uppfattade honom rätt — har vitsordat, att här föreligger i realiteten, i verkligheten, icke någon anledning att hysa misstroende mot militärväsendet, mot försvarsväsendet, och vad därinom förekommer. Och då har man väl från det mest kompetenta håll jag känner till, fått vitsordat, att dessa missuppfattningar och denna misstro i verkligheten saknar grund. Skall man då för en sådan skuggbild av något, som icke förefinnes, inrätta ett särskilt ämbete för att motverka den skuggbilden?

Förresten förefaller det mig, som om allmänheten väl borde vara underkunnig eller kanske blir underkunnig om detta mycket betydelsefulla uttalande från herr statsrådets sida, liksom allmänheten icke bör vara okunnig om det förhållande, som jag nyss förut har påpekat angående kontrollen inom försvarsväsendet självt, d. v. s. de överordnades kontroll över de underordnade, åklagarväsendets skyldigheter och rättgångsbiträdes förefintlighet.

På sätt jag nu sökt framställa, har jag icke funnit de skäl, som blivit anförda till förmån för militieombudsmansinstitutionen vara av den betydelse, att de behöva ge anledning för kammaren att frångå den ställning, som kammaren förut har intagit i denna fråga. Med anledning härav och då, enligt vad det har uppgivits, inom de utländska arméerna, där dock försvarsväsendet är ännu mera utvecklat än hos oss, det icke finnes någon militieombudsmansinstitution, så vet jag icke varför en sådan skulle behövas i vårt lilla land.

Herr talman, jag ber att få yrka avslag å utskottets förevarande hemställan.

Herr C l a s o n: Jag kan, herr talman, väl förstå, att betänkligheter hysas mot föreliggande förslag, sådana som framförts tidigare här i riksdagen och nu delvis också av den sista ärade talaren.

Jag tror också, att åtskilligt av den bevisning, som i den kungliga propositionen framförts om förhållandet mellan statsverksamhetens utveckling under de sista hundra åren och kontrollens utveckling under samma tid, nog icke är alldeles bindande. Ej blott statsverksamheten utan ock kontrollen har i mycket hög grad utvecklats. Jag tror även, att vissa av de argument, som anförts därför att just på det militära området en sådan åtgärd som den föreslagna skulle vara särskilt nödvändig, icke hålla streck. Men jag skall nu icke gå in på den sidan av saken; jag vill endast säga, att jag kan förstå dem, som icke med entusiasm hälsa det föreslagna ämbetet. Men — och det har varit avgörande för min ståndpunkt till denna fråga — det torde dock vara så, att inom vida kretsar av vårt folk man har den bestämda tron, att härav kan bliva något gott för vårt försvarsväsen, för de medborgarskaror, som under en del av sitt liv skola träda in under detsamma. Med den uppfattning av och det intresse för försvarsfrågan såsom landets stora livsfråga framför andra, som är utmärkande för den meningsgrupp jag tillhör, är det klart, att man gärna vill göra allt, för att försvarsväsendet må bliva så bra som möjligt och tillvinna sig så stort förtroende som möjligt. Och vad som då anses i den vägen kunna givas genom ett bifall till föreliggande förslag, vill jag för min del gärna giva.

Under en förutsättning likväl, och den beröres i den reservation, som jag och mina medreservanter låtit anteckna vid utskottets motivering. Det är den förutsättningen, att vad, som gives, verkligen skall *gagna* försvarsväsendet. Det får icke anordnas så, att det kan bliva till skada. Detta skulle enligt min övertygelse bliva fallet, därest på denna militieombudsman skulle läggas en uppgift att ingripa i fråga om rikets krigsberedskap och ett ansvar att syssla med denna, som han enligt vår uppfattning icke skulle vara mäktig, som skulle inkräkta på hans tid, behöflig för mera närliggande värv, och vars uppdragande åt honom helt visst enligt vår uppfattning skulle kunna införa på detta område ett skadligt divisionsansvar. Jag skall icke nu besvara kammaren med att uppläsa de uttalanden i den kungliga propositionen — de förekomma i denna på sidan 17—18 — som givit oss anledning till en sådan farhåga, men läser man dem, tror jag det är tydligt, att man verkligen kunde hava skäl för en sådan farhåga, att åt militieombudsmannen måhända skulle överlämnas uppgifter, som han icke är mäktig, och som kunde bliva försvarsväsendet till skada. När utskottet i sitt utlåtande förklarade, att det icke hade någon erinran att göra mot denna i den kungliga propositionen förekommande redogörelse för militieombudsmannens åliggande, är det klart, att vi däremot måste inlägga en gensaga och måste förbehålla oss i enlighet med reservationen, att när instruktionen en gång kommer före i riksdagen, få se till, att den icke kommer att innehålla något, som på det viset skulle förrycka militieombudsmannens ställning.

Nu har herr justieministern nyss uttalat, att det icke vore meningen, att militieombudsmannen skulle utöva — såvitt jag hörde rätt — »någon kontroll över förhållanden av militär eller teknisk eller

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombuds-mansämbete.

(Forts.)

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

militärteknisk art». Hade detta stått redan i propositionen, är det möjligt att våra reservationsvis gjorda uttalanden icke hade varit behöfliga. Vad som emellertid på det området kan bli lämpligt att skriva in i instruktionen får man se, när den en gång kommer fram på riksdagens bord. Ur denna synpunkt ber jag jämväl att få understryka vad utskottet uttalat i sin motivering därom, att det är önskvärt att riksdagen före det slutliga antagandet av de erforderliga grundlagsändringarna sättes i tillfälle att taga under omprövning förslaget till instruktion för militieombudsmannen.

Jag vill med dessa korta ord angiva varför jag för min del varit med om att tillstyrka förslaget, och jag vill tillika, under uttalande av den förhoppningen, att ämbetet skall bli till gagn för vårt försvarsväsen, yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hjärne: Jag beklagar, att jag i de få ord, som jag ämnar yttra i denna fråga, nödgas vända mig icke blott emot utskottet utan även mot herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet. Jag anser mig likväl kunna hava någon ursäkt därutinnan att herr statsrådet tillhör en ministär, som icke kan anses representera något särskilt parti, och att således den, som yttrar sig i allmänna frågor — tyvärr emot den nuvarande regeringen, som alla fosterlandsvänner vilja understödja i allt vad på försvaret ankommer — en sådan opponent kan hava sin personliga frihet i sin meningsyttring.

Statsrådet och chefen för justitiedepartementet har yttrat att denna Kungl. Maj:ts proposition sammanhänger med den försvarsfråga, som nu lägger beslag på all möjlig uppmärksamhet från svenska folkets sida. Med någon omskrivning, som dock icke torde anses vara otillbörlig under nuvarande förhållanden, skulle man ock kunna uttrycka sig så att militieombudsmansämbetets instiftelse ingår såsom ett och kanske ett ganska väsentligt led i den stora försvarskompromiss, som nu är å bane, men vars utsikter tyvärr ännu sväva i vida fältet. För min del anser jag dock att det är något vådligt att behandla genomgripande grundlagsändringar med konsekvenser, som torde leda ganska långt, såsom led i sådana, låt vara viktiga, men dock alltid tillfälliga riksdagskompromisser.

Det är ju möjligt att detta förslag om inrättande av ett militieombudsmansämbete kommer att antagas såsom vilande, men för min del anser jag mig icke kunna stå till svars om jag icke just vid detta tillfälle nedlägger en gensaga mot denna grundlagsändring. Ty det är ju bekant att det är svårare att yttra sig emot ett sådant grundlagsändringsförslag när det kommer tillbaka igen, om det vid den första behandlingen icke har rönt någon motsägelse.

Jag tror att inrättandet av detta föreslagna militieombudsmansämbete kommer att visa sig såsom ett uppslag för ganska långt gående förändringar i vårt statsskick fullkomligt oberoende av ombudsmannens befogenhet i militärt avseende.

Statsrådet och chefen för justitiedepartementet har också sagt att detta förslag, denna föreslagna kontroll å försvarsväsendet icke får sägas vara uttryck för någon ny princip utan innebär allenast en utveckling av den tillsyn å statsförvaltningen som riksdagen omedelbart eller medelbart utövat sedan lång tid tillbaka.

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Vidare säger statsrådet att »det torde vara en ganska enhällig uppfattning att justitieombudsmansämbetets verksamhet varit gagnande och ett förslag om att avskaffa denna institution skulle säkerligen icke röna någon framgång».

Jag vill nu ingalunda bestrida att ett förslag att avskaffa justitieombudsmansinstitutionen icke under nuvarande förhållanden skulle röna någon framgång. Däremot är jag icke fullt så ense med herr statsrådet därutinnan att justitieombudsmannens verksamhet överhuvud taget kan karaktäriseras såsom i allmänhet gagnande. För övrigt vill jag påpeka att justitieombudsmansämbetet sådant det föreligger i våra grundlagar icke kan sägas vara någon av 1809 års grundlagsstiftare inrättad institution. Det är snarare ett rudiment som blivit kvar från frihetstiden, då man gärna sökte till riksdagen överflytta varjehandas offentliga ämbetsmannafunktioner. Om detta rudiment fått stå kvar, följer icke därav att det vore nyttigt att återigen uppliva detta rudiment och utveckla det vidare i den riktning som antytts genom frihetstidens statsskick.

Jag vill visst icke bestrida att justitieombudsmansämbetet har under långliga tider varit skickligt utövat, framför allt av varsamma och samvetsgranna innehavare, och jag betvivlar icke heller att framtida justitieombudsmän framdeles komma att visa sig väl skickade för ett sådant värv i en sådan anda.

Däremot betvivlar jag att denna justitieombudsmansämbetets utövning på ett riktigt sätt kommer att befrämjas och befordras om han får vid sin sida en kollega på det militära lag- och författningsområdet och så vidare. Redan det är ganska betänkligt, att det synes av vad statsrådet sagt, liksom ock av utskottets betänkande, att det är skäligen kinkigt och svårt att uppdraga en bestämd skillnad mellan justitieombudsmannens nuvarande och militieombudsmannens blivande funktioner för att undvika kompetenskonflikter. Visserligen skulle man kunna välja en ganska vig utväg, om man på dessa överflyttade en princip från det gamla Roms folktribunat att låta den ene hava obetingat veto mot den andre och så vidare.

Jag lämnar emellertid åsido huruvida justitieombudsmansämbetet skall kunna på ett lyckligt sätt förenas med militieombudsmansämbetet. Däremot tror jag att det icke kommer att inverka fördelaktigt på vårt försvars utveckling och bestånd. Vad än må hava sagts om inskränkningar i den blivande militieombudsmannens befogenhet av statsrådet och även av den ärade reservanten i konstitutionsutskottet, så torde det dock icke kunna bestridas att blott och bart närvaron av en sådan över-

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

kontrollör över allt vad befäl heter kommer att verka skadligt på en armé och isynnerhet på en modern armé, vars effektivitet just består i att befälets myndighet får göra sig gällande i alla grader och under alla förhållanden. Det kunde vara annorlunda på 1700-talet, då man hade ett hovkrigsråd. Operationerna gingo då långsamt och då kunde man hava en sådan där kontrollör i ett hovråd, som satt och övervakade generalerna, som verkade på slagfältet.

Det talas åtminstone i förbigående i utkastet till instruktion för militieombudsmannen — något mer än utkast kan det icke sägas vara vare sig å Kungl. Maj:ts eller utskottets vägnar — bland annat om att militieombudsmannen bör närvara vid större fältövningar. Han skall således komma omedelbart i kontakt med armén och då frågar man sig ovillkorligen: skall icke militieombudsmannen följa armén i själva fälttåget? Han skall således vara närvarande när våra trupper befinna sig i operation mot fienden. Han skall även då vara i tillfälle att mottaga klagomål från soldater över deras behandling. Han skall exempelvis kunna inlägga sitt veto mot en general som ålägger soldater en marsch, som enligt hans och förmodligen enligt åtskilliga soldaters mening förefaller mer än vanligt ansträngande. Under sådana förhållanden kan det hända att just själva militieombudsmannens ingrepp kommer att verka avgörande för själva fälttågets utgång — säkerligen icke till våra truppers seger utan snarare tvärtom.

Vidare sägs att denna militieombudsman skall vara en sakkunnig och opartisk myndighet. Vad då först sakkunskapen beträffar måste jag erkänna att vid den ursprungliga motionärens första yrkande var det fråga om att han skulle äga något slags militär kunskap. Det har sedermera såväl motionären som andra, som funnit behag i detta nya ämbete, låtit helt och hållet falla. Däremot yrka de fortfarande på att han skall äga lagkunskap. Det är givet att det är ett slags sakkunnighet, men tyvärr en sakkunskap, som icke står i förhållande till de uppgifter som det här gäller att lösa. Ty huru kan man begära, att en jurist skall kunna utan vidare bedöma de förhållanden eller missförhållanden, som inträffa i en armé?

Vad återigen hans opartiskhet beträffar hemställer jag verkligen till kammaren huruvida det kan anses vara en opartisk myndighet, som väljes genom elektoror från båda kamrarna, elektoror, som naturligtvis tillhöra särskilda partier, låt vara efter proportionalistisk ordning. Således, han blir enligt min tanke varken en sakkunnig eller opartisk myndighet.

Jag kan icke heller dela statsrådets uppfattning därom att just militärväsendet, härväsendet, skulle vara särskilt ägnat för en sådan ombudsmans verksamhet. Huvudskälet för inrättandet av detta ämbete är ju att man därigenom hoppas bekämpa det mistroende, som råder på många håll emot vårt militärväsen. Då vill jag fråga: råder icke på ganska många håll ganska stort

misstroende emot till exempel kyrka, skolväsen, medicinalväsen och framför allt hospitalsväsen, och jag tror att kommande justitieministrar skulle kunna finna lika goda skäl för att föreslå upp- rättandet av nya ombudsmannaämbeten. Kanske de då vilja föreslå även jurister till alla dessa nya ombudsmän, som kunna komma ifråga? Men kanske man helt och hållet släpper den sakkunskapen och överlåter åt till exempel en general att vara pedagogie ombudsman och så vidare.

Således tror jag att blott och bart därigenom att man inrättar en ny ombudsman å det militära området man vedervågar en utveckling av detta ämbete till ett slags folktribunat, vars betydelse blir rätt ödesdiger för vårt statsskick.

Jag skulle kunna anföra åtskilligt annat, men inskränker mig, herr talman, till att yrka avslag å såväl utskottets utlåtande som Kungl. Maj:ts förslag.

Herr statsrådet Hasselrot: Då jag i mitt förra anförande talade om armén, menade jag naturligtvis att därunder inbegripa även vår flotta och kustartilleriet. Naturligtvis avsåg jag hela vår krigsmakt.

Med anledning av herr Hjärnes yttrande, vill jag säga att jag naturligtvis icke vill inlåta mig i någon tvist med honom om justitieombudsmansämbetets betydelse, huruvida det har varit till gagn eller skada för vårt land. Men jag vågar tro att bland vårt svenska folk icke skall kunna uppletas många, som påstå att justitieombudsmansämbetet varit till skada. Alla de farhågor, som i detta avseende uttalades vid ämbetets instiftande, hava visat sig ogrundade. Och så kommer, detta är min fasta förvissning, ock förhållandet att bliva med militieombudsmansämbetet. Huruvida detta ämbete kommer att bliva till avsett gagn, om det kommer att till fullo fylla sin uppgift, beror ju i första hand på riksdagen, som har att se till att ämbetet får en lämplig och värdig innehavare.

Med anledning av vad herr Hjärne vidare yttrade därom att man kan befara att om man inrättar ett särskilt ombudsmansämbete för försvarsväsendet man sedermera skall kunna få ombudsmän även för andra områden, så tror jag verkligen icke att denna farhåga är välgrundad. Jag vill i detta avseende erinra om att det har dröjt över ett sekel mellan det första och det andra steget på den väg, varom det nu är fråga.

Herr Trygger: Herr Hjärne gjorde gällande att förslaget om inrättande av detta ämbete vore ett led i en stor kompromiss i försvarsfrågan. Jag får säga, att det förvånar mig, att herr Hjärne kan framställa en dylik mening. Ty han torde väl veta att det parti, som vi båda hava äran tillhöra, alldeles bestämt har intagit den ståndpunkten att man icke vill veta av någon som helst kompromiss i försvarsfrågan med frågor som icke med densamma stå i omedelbart samband, således icke heller med avseende på detta militieombudsmansämbete.

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Då vi emellertid gå med på inrättandet av ett dylikt ämbete, göra vi det ingalunda på grund av någon som helst misstro till vår krigsmakt. Vi kunna helt och hållet instämma i det avseendet med vad justitieministern yttrade. Vi äga och vi hava flera gånger uttalat att vi hysa den största beundran för såväl vår marins som vår armés skicklighet, arbetsamhet och plikt-trohet och vi hava absolut förtroende till att dessa deras egen-skaper skola i rikt mått komma landet till godo i allvarets dagar.

Vi tro ock, att inrättandet av detta ämbete — åtminstone jag för min del har den förvissningen, och den har jag uttalat redan för 10 år sedan, om jag minns rätt — skall i allt vid-sträcktare kretsar bland vårt folk väcka en riktigare uppskatt-ning än som på vissa ställen finnes av dessa nyss påpekade framstående egenskaper hos vår armés och marins medlemmar. Men då vi gå med på detta militieombudsmansämbete, förbe-hålla vi oss alldeles bestämt, att få noggrant granska den in-struktion, som vid nästa riksdag kommer att framläggas be-träffande denne ämbetsman.

Det har redan visat sig, att ett uttryck i den kungl. pro-positiionen har föranlett ett missförstånd och enligt min åsikt ett ganska förklarligt missförstånd hos reservanterna inom ut-skottet. Över huvud taget när man läser den kungl. propositionen, finner man att i fråga om åtskilliga punkter i denna instru-ktion fordras ett noggrant övervägande och en omsorgsfull gransk-ning. Det är åtskilligt man icke kan vara med om som antydes i propositionen såsom möjligt. Med ett ord vi förbehålla oss vår handlingsfrihet, när saken kommer fram, och vi vilja då hava tillfälle att noga pröva densamma. Men vi äro med om det nya ämbetets inrättande, och jag ber därför att för min del få tillstyrka bifall till utskottets hemställan.

Herr M a n n h e i m e r: Efter den siste talarens yrkande tor-de det icke råda någon tvekan hur denna fråga kommer att bliva avgjord i denna kammare och i så fall kunde det vara onödigt att längre uppehålla diskussionen i denna sak.

Men när jag begärde ordet berodde det på att jag skulle vilja med anledning av ett yttrande av herr Clason göra en liten anmärkning. Herr Clason framhöll att utskottet genom sitt uttalande icke funnit skäl göra någon erinran i anledning av justitieministerns redogörelse angående den befogenhet som militieombudsmannen skulle få. Herr Clason ville redan nu giva tillkänna, att det fanns punkter i denna redogörelse, som skulle kunna föranleda till att utsträcka den kontrollbefogenhet, som militieombudsmannen skulle få över ett alltför stort område. Jag vill, med anledning av detta yttrande, framhålla att i den kungl. propositionen framhålles tydligt, att någon befogenhet till kontroll över det rent fackmässiga militära arbetet icke skulle tillkomma militieombudsmannen. Men jag vill därjämte

framhålla faran av att inskränka *rätten* till kontroll. Jag kan förstå invändningen att man genom att giva militieombudsmannen befogenhet att kontrollera uti ifrågasatta avseende på samma gång kastar på honom ansvaret för att allt befinner sig på fullt tillfredsställande sätt och att med det vidsträckta område militieombudsmannen skulle få man skulle kunna lägga alltför stort ansvar på honom. Men vad som är av vikt och som jag här ansett mig böra framhålla är att man icke bör begränsa *möjligheten* för militieombudsmannen att få utöva kontroll, där han så anser nödigt.

Det är klart att han icke kan hava sakkunskap på alla de olika områden, som falla inom försvarsväsendet. Men å andra sidan får han naturligtvis göra som andra, när de skola utöva ett ämbete av den omfattningen, nämligen skaffa sig sakkunnigt biträde.

Jag vill därefter med anledning av herr Hjärnes yttrande tillåta mig säga, att det förefaller mig, som om herr Hjärne icke riktigt uppfattat vad militieombudsmannen kommer att hava för skyldighet, när herr Hjärne för kammaren utmålade, huru man på grund av vad som förekommer i utskottets utlåtande och i den kungl. propositionen kunde tänka sig att militieombudsmannen skall gå ut med armén i fält och där ingripa och inlägga veto mot befallningar, som möjligen en befälhavare ansett sig böra meddela. Då vill jag upplysa herr Hjärne om att militieombudsmannen kan varken på detta område eller under några förhållanden ingripa. Han är uteslutande kontrollerande myndighet och hans rätt består i att åtala vid domstolarna eller göra anmälan hos vederbörande myndigheter. Det är en fullkomlig missuppfattning att vilja göra gällande att militieombudsmannen kan på något sätt direkt ingripa.

Jag har velat framhålla detta och på samma gång säga, att just detta att militieombudsmannen icke har rätt att ingripa bör föranleda till att man icke inskränker hans rätt att utöva kontroll.

Jag ber, herr talman, att med dessa få ord få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Hjärne: Med anledning av vad herr Trygger nyss sade vill jag betona att, när jag talade om denna fråga såsom led i en försvarskompromiss, jag anknöt detta uttalande till ett yttrande av herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet, men å andra sidan är jag naturligtvis fullt förvissad därom, att herr Trygger och andra ledamöter av det parti, som vi båda tillhöra, komma att behandla den stora försvarsfrågan utan någon slags otillbörlig kompromiss.

Med anledning av vad herr statsrådet och chefen för justitiedepartementet yttrade om att det ej skulle behöva innebära någon fara för framtiden att nu instifta ett sådant här nytt militieombudsmansämbete, som ju enligt hans förklaring nyss

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete. naturligtvis också skulle sträcka sig till hela flottan, vill jag blott påpeka, att det visserligen varit ett helt århundrade eller mer mellan justitieombudsmansämhetets inrättande och det nu föreliggande förslaget, men å andra sidan veta vi ju alla, att tiden går synnerligen fort i våra dagar, och vad som förut krävt ett århundrade behöver kanske ej kräva så många år under nuvarande tidsomständigheter.

(Forts.)

Mot herr Mannheimer, som sökte bortförklara den blivande militieombudsmannens uppträdande under ett fälttåg, vill jag anmärka först och främst, att det ej torde vara honom obekant, att även justitieombudsmannen redan har på förhand ingripit uti ämbetsmäns ämbetsutövning och sålunda icke blott inskränkt sig till att efteråt kontrollera deras verksamhet. Och för det andra vill jag också framhålla, att blott och bart hotet om en sådan kontrollerande maktutövning efteråt kan räcka till för att under ett fälttåg lägga stora stötestenar i vägen för vederbörande generalers ämbetsutövning.

Slutligen begagnar jag tillfället för att tillägga, att man såsom ett skäl för upprättande av militieombudsmansämbetet anfört även det, att vi därigenom skulle bliva kvitt den nuvarande civilkommissionen. Ingen kan högre än jag hysa den önskan, att civilkommissionen måtte så snart som möjligt upphöra med sin verksamhet. Liksom herr Trygger tidigare yttrat sig om militieombudsmannen, har även jag haft tillfälle att för länge sedan uttala mig om den då tilltänkta civilkommissionen, ehuru jag ej hade tillfälle att göra det i riksdagen. Men jag vill också anmärka, att civilkommissionen har ett bestämt företräde framför militieombudsmansämbetet. Civilkommissionen kan nämligen avskaffas helt enkelt genom en regeringsåtgärd av Kungl. Maj:t. Däremot fordrar militieombudsmansämbetets avskaffande, när detta, som jag hoppas, snart nog efter dess inrättande kommer på tal, en ändring av våra grundlagar, sålunda både Kungl. Maj:ts och båda kamrarnas samverkan.

Herr talman! Jag vidhåller mitt yrkande på avslag.

Häri instämde friherre *Gripenstedt*.

Herr Mannheimer: Herr talman! Med anledning av herr Hjärnes yttrande om, att hotet om kontroll över en befälhavare skulle kunna föranleda denne att underlåta att vidtaga åtgärder, som han ansåge för ett fälttågs behöriga gång vara nödvändiga, ber jag att få säga, att en sådan misstro mot våra militära myndigheter och mot dem, vilka hava ansvaret för krigsledningen, som kommit till uttryck genom detta herr Hjärnes uttalande, delar icke jag för min del. Jag tror ej, att den omständigheten, att man utövar kontroll över människor och över ämbetsmän, kan på något sätt hindra dem att fullgöra sina åligganden på det bästa möjliga sätt. Det är ej för att hindra dem från att utföra sina åligganden på bästa sätt, som man utövar kontroll.

En förståndigt utövad kontroll kan icke hava en sådan verkan. Jag har velat endast säga att jag icke delar den misstro, som herr Hjärne sålunda uttalat.

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Herr statsrådet Hasselrot: Herr talman! Med anledning av den lilla kontroversen mellan herrar Trygger och Hjärne anser jag mig böra betona, att jag med mitt yttrande, att regeringen uppfattar frågan om inrättande av en militieombudsmansämbete som ett led i den stora försvarsfrågan, uppenbarligen ej avsett att säga, att det vore lämpligt att sammanblanda dessa båda frågor i kompromissyfte.

Herr Alexanderson: Som herr statsrådet nyss anmärkte, kan man naturligen i likhet med herr Trygger avvisa talet om en kompromiss mellan försvarsfrågan och denna fråga i den krassa form, vari saken framställdes av herr Hjärne, utan att det därför är möjligt att på allvar förneka tillvaron av det naturliga samband, som förefinnes mellan den föreliggande frågan och den vid innevarande riksdag föreliggande försvarsfrågan. Jag har ansett det vara av vikt att understryka påpekandet av detta naturliga samband därför, att högerpartiets ledare, herr Trygger, då han tillstyrkte konstitutionsutskottets utlåtande över den kungl. propositionen, vid detta tillstyrkande fogade någon ting, som enligt min uppfattning väl mycket liknade sig till en reservation in blanco för fortsättningen. Det är dessutom ej blott med försvarsfrågan, som detta samband existerar, utan det finnes ett ännu närmare samband med den fråga, som vi här om dagen debatterade här i denna kammare och som ännu ej vunnit sitt slutgiltiga avgörande, nämligen frågan om krigslagstiftningen.

Jag ber att få erinra, att då herr Trygger så allmänt uttalade sig, att man förbehölle sig att få granska den instruktion, vartill förslag skulle komma att framläggas i samband med denna grundlagsfrågas slutliga avgörande, han likvisst ej närmare angav några avseenden, i vilka de i nuvarande kungl. proposition uppdragna allmänna riktlinjer för instruktionen vore otillfredsställande. Då det endast är i ett visst speciellt hänseende, som anmärkning däremot gjorts av högerreservanter från denna kammare, och då det dessutom visat sig, att här i viss mån förelegat ett missförstånd, som uppklarats genom debatten i dag, har jag velat betona, att det vid sådant förhållande synes mig, att det i alla fall ej vore rimligt att vid frågans fortsatta behandling vid en följande riksdag riva upp en strid angående den tilltänkta instruktionens innehåll på punkter, som nu ej uttryckligen berörts i samband med att man förbehållit sig handlingsfrihet.

Till följd som sagt av det samband, som finnes dels med försvarsfrågan i allmänhet och dels speciellt med krigslagstiftningen, är det en rätt så naturlig framställning från vår sida,

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete. att man begär att redan på detta stadium av militieombudsmansfrågans behandling få veta, var man i detta avseende har motparten.

Herr von Mentzer: Ehuru jag på grund av vad som här förekommit ej är tveksam om utgången av denna fråga, anser jag mig vara skyldig att ändå säga några ord med anledning av de yttranden, som vi nu fått höra. Herrstatsrådet och chefen för justitiedepartementet har upprepade gånger gjort en jämförelse mellan förhållandet mellan justitieombudsmannen och domarekåren å ena sidan samt mellan militieombudsmannen och försvarsväsendet å andra sidan, och därvid har han, om jag ej missförstått honom, sagt, att under de hundra år, som vi haft justitieombudsmansinstitutionen, denna aldrig givit anledning till en förmodan, att den verkat nedsättande på domarekåren eller, som jag tror, att hans ord ordagrant föllo, varit skadlig för domarekåren. Jag kan ej underlåta att framhäva, att detta uttalande i viss mån visar, att det försvar, som herr statsrådet söker för militieombudsmansinstitutionen, är tämligen klen, ty han säger ju endast, att justitieombudsmannen har visat sig icke vara skadlig. Ja, skulle vi antaga och upptaga i lagstiftningen allt, som ej är skadligt, så undrar jag, vart vi skulle komma. Det synes mig vara ett mycket svagt skäl för denna institution.

Herr statsrådets och chefens för justitiedepartementet erinran, att justitieombudsmansämbetet varit i verksamhet ett helt sekel, ger mig också anledning att göra den frågan, huruvida ej just det förhållande, att denna institution har funnits till så länge, utan att under hela denna tid giva anledning till fortgång, till utveckling av institutionen eller, med andra ord, till inrättande av en militieombudsmansinstitution, visar, att behovet av en militieombudsman ej är så allra värst trängande.

Herr Clason ville, då han framförde sin talan till förmån för den av honom och åtskilliga andra framlagda reservationen, påpeka det s. k. divisionsansvarets skadliga inflytelse, och jag erkänner visst, att divisionsansvar kan göra sig gällande, då det gäller krigsberedskapen, men jag undrar, om man ej skall kunna sätta i fråga, att divisionsansvar kan göra sig gällande även i de övriga punkter, som man vill överlämna åt militieombudsmannen.

Då det har varit fråga om förtroende till försvarsväsendet, ha framhållits flera orsaker, varför misstroende till detsamma ej bör förefinnas. Men då detta ej blivit vid detta tillfälle liksom vid föregående tillfällen inom riksdagen betonat, vill jag även peka på en omständighet, nämligen tryckfriheten och den kontroll, som ligger över allt misstroende på detta område genom pressen. Herr talman! Jag vidhåller mitt förra yrkande.

Herr statsrådet Hasselrot: Om herr von Mentzer behagar läsa igenom propositionen en gång till, tror jag med säkerhet,

att han skall finna, att jag har utförligt framhållit de fördelar, som militieombudsmansämbetet skulle medföra, och jag hoppas, att kammaren funnit, att jag även i mitt första anförande i dag framhållit de väsentligaste av dessa fördelar.

Förslag till grundlagsändringar i syfte att inrätta ett militieombudsmansämbete.

(Forts.)

Sedan överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de yrkanden, som därunder framställdes, propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande moment hemställt samt vidare på avslag därå, och förklarade herr talmannen sig anse den förra propositionen, vilken upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hjärne* begärde votering, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 24 mom a), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 110;

Nej — 9.

Mom. b.)

Utskottets hemställan bifölls.

Vid förnyad föredragning av konstitutionsutskottets den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtande nr 25, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändrade bestämmelser rörande röstgrund å kyrkostämma vid val till folkskollärare med flera befattningar, biföll kammaren vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo konstitutionsutskottets den 15 och 16 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 26, i anledning av väckt motion om ändring av § 56 regeringsformen.

Om ändring av § 56 regeringsformen.

I en inom första kammaren väckt motion, nr 94, hade herr *Karl Johan Ekman* hemställt, att riksdagen ville antaga att vila till vi-

Första kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 57.

Om ändring av § 56 re- geringsformen. dare grundlagsenlig behandling följande förslag till ändrad lydelse av § 56 regeringsformen:

(Forts.)

§ 56.

I vilken ordning — — — — — (lika med nuvarande lydelsen) — — — — — i riksdagsordningen.

Under riksdagens, dess kamrars eller utskotts överläggningar och beslut må icke i något fall komma fråga om konungamaktens eller folkrepresentationens avskaffande.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på återropade grunder hemställt, att herr K. J. Ekmans ifrågavarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Reservationer hade avgivits

dels av herrar *Clason, von Geijer, Beckman* från Linköping och *Lundström* från Göteborg, vilka ansett, att utskottet borde hemställa om bifall till motionen;

dels ock av herr *K. J. Ekman*, som, med instämmande av herrar *Kjellén* och *von Mentzer* på anförda skäl hemställt, att riksdagen ville bifalla den i ämnet väckta motionen.

Herr Ekman, Karl Johan: Herr talman! Regeringsformen av den 6 juni 1809 angiver sig själv vara, såsom det uti överskriften till densamma heter, »*Kungl. Maj:ts* och *rikets ständers* fastställda regeringsform». Dessa två, å ena sidan *Kungl. Maj:t*, å andra sidan *rikets ständer* — å ena sidan *konungen*, å andra sidan *folket* — de äro de handlande parterna, vilka funnits till långt innan regeringsformen skrevs. Deras tillvaro såsom maktfaktorer inom samhället är icke beroende av regeringsformen; denna tjänar endast till att reglera *maktfördelningen* dem emellan. Någon grundlagsenlig form för avskaffande av vare sig konungamakten eller folkrepresentationen finnes följaktligen icke. Även om uttryckligt förbehåll därom i grundlagen saknas, bör därför frågan om konungamaktens avskaffande, såsom stridande mot grundlagens uppenbara förutsättning, anses undantagen från riksdagens behandling i vanlig ordning lika så väl som den motsvarande frågan om riksdagsmaktens eget avskaffande.

Jag hyser sålunda icke den ringaste tvekan om riktigheten och grundlagsenligheten av den ståndpunkt, som klart och bestämt hävdar, att det är mot grundlagen, även i dess nuvarande lydelse, stridande att i riksdagen till överläggning och prövning upptaga förslag om konungamaktens eller riksdagsmaktens avskaffande.

Man har velat påstå, att framförandet av min motion skulle innebära ett erkännande av, att grundlagen i dess nuvarande lydelse skulle, åtminstone formellt, medgiva, att dylika förslag få inom riksdagen framställas, och att de, en gång framställda, måste underkastas sedvanlig grundlagsenlig behandling. Detta påstående vill jag på det bestämdaste avvisa.

Men huru klart och uppenbart jag än finner det vara, att grundlagen icke tillåter framställning och behandling av sådana förslag, kan jag icke blunda för det faktum, att majoriteten inom andra kamraren med stöd av konstitutionsutskottets pluralitet redan två gånger, nämligen vid 1912 års riksdag och nu i år, genomdrivit, att herr Lindhagens motioner om konungamaktens avskaffande och republikens införande fått i vanlig ordning upptagas till behandling. Då sålunda grundlagen härutinnan uppenbart *misstolkats*, och det visat sig, att denna misstolkning, trots upprepade invändningar däremot, vidhållits, anser jag det nödvändigt, att grundlagen uti ifrågavarande hänseende *förtydligas*, så att för framtiden något missförstånd icke kan uppkomma rörande grundlagens rätta förstånd och mening härutinnan.

Beträffande *innebörden* uti det av mig föreslagna stadgandet, ber jag få fästa uppmärksamheten på, att detsamma icke får utan vidare likställas med det förslag i samma syfte, som jag väckte vid 1912 års riksdag. Detta senare förslag var riktat uteslutande och direkt mot motionsrätten eller över huvud rätten att *väcka* förslag i ämnet. Min motion i år vänder sig icke direkt mot motionsrätten, utan innehåller allenast, att under riksdagens, dess kamrars eller utskotts *överläggningar* och *beslut* icke må i något fall indragas fråga om konungamaktens eller folkrepresentationens avskaffande. Men ehuru förslaget sålunda icke *direkt* vänder sig mot motionsrätten, medför det *indirekt* den verkan, att motion i ett sådant ämne icke kan framföras i riksdagen, enär den genast måste avvisas på den grund, att talmannen icke kan framställa proposition vare sig på remiss av densamma till utskott eller på någon som helst annan behandling av densamma. Och det av mig i år framlagda förslaget är därvid så till vida effektivare, att under det att mitt förslag av år 1912 icke uteslöt, att debatt i sakfrågan kunde uppstå i sammanhang med frågan om remiss till utskott, så är en dylik debatt i sakfrågan enligt mitt nu framställda förslag helt och hållet utesluten, enär detta förslag icke blott förbjuder beslut om remiss till utskott av en sådan fråga, utan även förhindrar sakfrågans upptagande under en eventuell överläggning om talmannens formella befogenhet att vägra remiss.

Mitt nu framställda förslag medger sålunda möjlighet till ett ingripande redan på ett tidigare stadium, än som enligt 1912 års förslag var möjligt, och medför sålunda en större effektivitet än detta.

Det går även i ett annat avseende vidsträcktare än 1912 års förslag och bereder ett större skydd än detta kunde göra, i det att det nu framlagda förslaget icke är inriktat blott på förhindrande därav, att motioner eller eljest förslag rörande konungamaktens avskaffande och republikens införande m. m. *väckas*, utan det åsyftar närmast och direkt att förhindra, att frågor därom över huvud få i vad sammanhang som helst förekomma under riksdagens överläggningar eller bliva föremål för dess beslut. Därigenom förebygges, att dylika frågor kunna inblandas till exempel i riksdagens förhandlingar rörande frågan om konungens apanage eller om hovhållningens bestridande eller dylikt.

Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)

Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)

Man har likväl invänt, att stadgandet skulle bliva mindre effektivt av den anledning, att om den nu föreslagna bestämmelsen infördes i grundlagen, alltid just denna bestämmelse kunde bliva föremål för motion om ändring eller upphävande, vilket i realiteten skulle möjliggöra sådana överläggningar om ifrågakvarande institutioners upphävande, som genom förslaget skulle förebyggas. En sådan invändning kunde ju hava ett visst fog för sig i fråga om 1912 års förslag, men är fullkomligt oriktig i fråga om det nu framlagda förslaget. Ty, såsom jag redan nämnt, är detsamma så avfattat, att det förebygger *all diskussion* om en sådan sak i vad sammanhang som helst och således även i detta sammanhang.

Mot det föreslagna stadgandets effektivitet skulle vidare kunna invändas vad som invändes 1912, nämligen att endast frågan om det totala *upphävandet* av konungamakten eller riksdagsmakten är undantagen från riksdagens överläggningar och beslut, men att stadgandet tillstodjer diskussion om vilka *förändringar* som helst uti dessa institutioners natur och beskaffenhet, även sådana som närma sig ett upphävande. Därpå vill jag svara, att det är med avsikt, som förslaget riktar sig endast mot framställningar om dessa institutioners *upphävande*. *Förändringar* av desamma, betingade av utvecklingen, kunna diskuteras inom författningens ram; men *sönderbrytandet* av själva denna ram kan icke grundlagsenligt diskuteras. Framförandet av en sådan fråga under *motionsrättens* och den *parlamentariska yttrandefrihetens* täckmantel är en *revolutionär akt* eller i varje fall en *demonstration*, vartill riksdagen icke kan grundlagsenligt medverka, och således av helt annan karaktär än om blott *förändringar*, låt vara ganska vittgående, inom författningens ram ifrågasätts.

Det torde väl vara uppenbart för alla, att *republiken* icke kan införas i vårt land genom en *lagstiftningsakt* av konung och riksdag gemensamt. Alla överläggningar och beslut i en sådan fråga inom riksdagen äro sålunda endast ett *narrspel*, men dock allvarligt nog till följd av det stöd, som därmed gives åt demonstrationerna på gatan. Varför vill man då ej söka ena sig om att finna något medel till förhindrande av så olämpliga demonstrationer?

Man skall helt visst svara: vi önska icke se republiken införd; vi vilja endast skydda riksdagsmännens grundlagsenliga rätt att fritt tala och utlåta sig i alla frågor.

Men, mina herrar, denna rätt är *icke* under alla förhållanden *obegränsad*. Den är först och främst begränsad till de ämnen, som grundlagsenligt kunna bliva föremål för riksdagens överläggningar och beslut, och dit hör *icke* frågan om republikens införande. Att en sådan begränsning äger rum, framgår av själva det stadgande, som grundlagsfäster riksdagsmännens yttrandefrihet. Det lyder så (R.O. § 52): »Vid kammarens sammanträde äger varje dess ledamot rätt att till protokollet fritt tala och utlåta sig i alla frågor, *som under överläggning komma*, och om lagligheten av allt, som inom kammaren sig tilldrager.» Då frågan om republikens införande grundlagsenligt icke kan komma under riksdagens överläggning och

beslut, är sålunda yttrandefriheten på denna punkt begränsad. Mitt förslag avser endast ett förtydligande av att så är förhållandet.

Om ändring
av § 56 re-
geringsformen
(Forts.)

Men även i åtskilliga andra avseenden är riksdagsmännens yttrandefrihet begränsad. I regeringsformen § 107, som handlar om anmärkningar mot statsrådets ledamöter, stadgas, att »under riksdagens överläggningar därom skola icke konungens beslut uti mål, som röra enskilda personers eller korporationers rättigheter och angelägenheter, kunna ens nämnas, ännu mindre någon riksdagens prövning underställas». Regeringsformen § 90 innehåller: »Under riksdagens, dess kamrars eller utskotts överläggningar och prövning må icke uti något annat fall eller på något annat sätt, än grundlagarna bokstavligen föreskriva» — sålunda endast i högst begränsad omfattning — »komma frågor om ämbets- och tjänstemäns till- och avsättande, regerings- och domaremakternas beslut, resolutioner och utslag, enskilda medborgares och korporationers förhållanden, eller verkställigheten av någon lag, författning eller inrättning.» Flera sådana stadganden om inskränkningar i riksdagsmännens yttrandefrihet kunna anföras, men det anförda torde vara nog för att visa, att det icke är något helgerån, om man försöker uppsätta någon skranka inom riksdagen mot yttrandefrihetens missbruk.

På grund av det anförda anhåller jag, herr talman, att få yrka bifall till min motion.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Jag har visserligen icke någon större anledning att fördjupa mig i den fråga, som föreligger — i varje fall icke i denna form. Men sådan, som den lagts fram, röjer den en viss förvirring i begreppen, som åtminstone bör påpekas. Motionären säger: »De grundvalar, på vilka vårt gällande statskick vilar, äro *konungamakten* och *folkrepresentationen*.» Och vidare: »regeringsformen och övriga grundlagar hava aldrig gjort anspråk på att skapa de svenska statsmakterna. De äro lika gamla som Sveriges rike.» Och för att vara fullt säker har han tagit såväl tankegången som ordalagen från herr Tryggers reservation år 1912. Men konungamakten är ju bara *en* form för det, som vi med ett gemensamt namn kalla regeringsmakten, och representationen åter är ju det gemensamma namnet för en mängd former, bland vilka vi under de sista hundra åren prövat tvenne, nämligen ständsrepresentationen och tvåkamarsystemet. Om därför motionären använder sig av ordet »konungamakten», bör han också använda »tvåkamarsystemet»; använder han åter ordet »representationen», bör han också tala om »regeringsmakten». Vilkendera linjen han väljer, det är mig alldeles likgiltigt; mitt intresse här är endast att få litet reda i begreppen. Att den tankeoreda, som faktiskt existerar på detta område, ibland kan uppnå en rätt komisk verkan, det visade en talare i andra kammaren år 1912. Han förklarade nämligen, att författningens grundpelare vore konung och fosterland. Jag säger »komisk», ty inte skulle vi numera bli så vidare förvånade, om någon motionsvis ville av-

Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)

skaffa konungen, men nog komme det väl ändå att bliva en upp-
levelse för oss litet till mans, om någon på allvar ville avskaffa
fosterlandet. Nu är det emellertid det lustiga, att regerings-
makten såväl som representationen just *skapas* genom regerings-
formen, genom de former, den anvisar: konungadöme eller re-
publik, tvåkammersystem eller enkammersystem eller vad som
helst. Ty konungamakten är ju ingen realitet utanför regerings-
formen, lika litet som riksdagen är det. Konungamakten är ju
ingenting för sig, som hänger i luften och faller ned i en rege-
ringsform då och då. Realitet får ju konungamakten såväl som
riksdagen först när någon *vill* dem, och den som i yttersta fall
vill på detta område, det är det svenska folket. Var denna
vilja uttryckes, det veta vi. Svenska folket är fullt suveränt
över *sin* regeringsmakt och *sin* representation; det bekostar själv
bådadera. Att majoriteten av detta svenska folk i närvarande
stund tydligen vill konungadöme, det är en sak för sig. När
denna samma majoritet en gång vill någonting annat, så skapar
den sig detta andra, oberoende av den förändring, som herr Ek-
man kan få in i § 56.

Jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till konstitu-
tionsutskottets utlåtande.

Herr Clason: Jag skall icke inlåta mig på något utför-
ligare genmäle gentemot den föregående talarens yttrande. Jag
tror, att hans sätt att se statsrättsliga frågor ligger så
fjärran från mitt och övriga reservanternas, att vi i allt fall icke
skulle kunna mötas. Men jag vill dock i förbigående inlägga
min bestämda gensaga gentemot hans påstående, att konunga-
makten och representationen skulle vara skapade genom den
nuvarande regeringsformen. De ha funnits till långt före denna.
Och läser man inledningen till denna regeringsform eller det
memorial, varmed konstitutionsutskottet insände denna regerings-
form till stånden, finner man, huru fjärran hans uppfattning
ligger från de faktiska förhållandena.

Vad förevarande motion beträffar vill jag erinra, att vi på
förekommen anledning vid de senaste riksdagarna sysselsatt oss
med denna fråga. År 1912 väcktes en motion om direkt förbud
för motioner av den karaktär, som det här gäller. Den avstyrktes.
Den vägen ville man icke gå, ehuru det i många främmande län-
ders författningar finnes bestämmelser, som förbjuda upptagande
till behandling av frågor, som rubba grundlagarnas principer.
År 1913 väcktes en motion om möjlighet för riksdagen att av-
klippa upptagandet av motioner i allmänhet, vilkas upptagande
vore av den beskaffenhet, att en sådan åtgärd av riksdagen
kunde anses lämplig. Sådana bestämmelser äro också införda
i en rad utländska författningar. Men ej heller den vägen ville
man gå. Nu har ju här framlagts ett annat förslag, och det synes
mig ganska påfallande, att så fort man kommer in på detta

område, man förklarar sig icke vilja vara med om den väg, som föreslås, ehuru understundom med ett visst beklagande.

*Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forta.)*

Nu har mot detta förslag invänts, att det skulle innebära ett oberättigat intrång i riksdagens fria diskussionsrätt o. s. v. Herr Ekman har redan bemött en del av dessa invändningar. Han har påpekat, att det finnes flera bestämmelser i vår grundlag, som hindra riksdagen att till prövning och diskussion upptaga vilka frågor som helst. Jag skulle kunna erinra om ett annat förhållande, som synes mig rätt belysande. Under hela tiden 1809—1866, d. v. s. just under vår nuvarande regeringsforms första halvsekel, fanns icke ens rätt för enskild riksdagsman att över huvud taget väcka någon grundlagsfråga i stånden. Ville han väcka en sådan fråga, fick han ingiva en framställning till konstitutionsutskottet, och endast om konstitutionsutskottet ville tillstyrka förslaget, kunde det komma fram till diskussion i stånden. Detta visar, hur man på den tiden hade full klarhet om, att det icke alls var främmande för vår regeringsforms grundtankar att förbjuda sådana diskussioner. Detta ändrades ju år 1866 genom de nuvarande bestämmelserna, som giva en viss fri motionsrätt. Men jag är fullkomligt övertygad att, om man år 1866 hade anat, att denna fria motionsrätt skulle komma att begagnas på det sätt, som nu här varit före, man nog skulle försett denna paragraf med vissa restriktioner i enlighet med vad nu är föreslagit.

I detta sammanhang kan jag icke undgå att säga, att enligt min uppfattning riksdagens ställning och anseende icke bero på, om en enskild riksdagsman har rätt att påkalla dess uppmärksamhet för vad som helst och därigenom och därigenom också föranleda riksdagen att spilla tid på vad som helst. Det är nog på helt andra förhållanden, som en riksförsamlings ställning och anseende bero, icke minst bero de därpå, om den visar sig ha förmåga att med enighet och kraft föra fram ett folks livsfrågor och befordra dem till avgörande utan onödig tidsspillan. Om en riksförsamling däremot, när världshändelserna utomkring ropa ut sina allvarliga varningar, låter den ena månaden efter den andra gå under förhållande av den fråga som är den stora livsfrågan framför andra, då tror jag, att den ingalunda kan sägas gå i spetsen för folket, och jag tror, även att under sådana förhållanden det mångenstädes skulle förefalla helt naturligt, om en riksförsamling ålade sig en så naturlig begränsning i sitt diskussionsområde som den här föreslagna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Stadener: Det har icke varit möjligt för utskottet att tillstyrka riksdagen att antaga det förslag, som motionären framlagt. Visserligen påstod han själv för en stund sedan, att det nu föreligger i så förbättrad upplaga, att det därför borde ifrågakomma till antagande. Han har ett föregående år, näm-

Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)

ligen 1912, föreslagit ett tillägg till riksdagsordningens § 55 av innehåll, att motion icke skulle kunna väckas beträffande konungamaktens eller representationens avskaffande. Det stode då fortfarande öppet för Kungl. Maj:t att propositionsvis väcka dylika förslag. Denna bristfällighet anser han sig nu ha avhulpit genom det föreliggande förslaget.

Jag skall icke besvara kammaren med att gå alltför mycket in på de skäl, som konstitutionsutskottet haft att yrka avslag på motionärens framställning. Jag skall exempelvis tämligen lätt gå förbi den frågan, om det är klokt eller icke klokt att begränsa Kungl. Maj:ts propositionsrätt och den enskilde riksdagsmannens motionsrätt på det sätt, som motionären föreslår. Jag håller för min del verkligen före, att det just icke är att tillgodose klokhetssynpunkten, därest man betager vederbörande tillfället att säga sin mening i dessa ämnen under den kontroll, som riksdagsarbetet med sin granskning i utskott och kamrar dock i alla fall utgör. Jag håller före, att den kalla och nyktra kritiken i dessa frågor är snarare att finna i riksdagens utskott och kamrar än i de enskilda sammanslutningar, de klubbar och dylika föreningar, dit man i annat fall förvisar dessa spörsmål. Jag håller före, att den fasta vilja att slå vakt kring författningen, som behöver komma till tals, då dylika frågor väckas, snarast är att förvänta just i riksdagen. Det olyckliga i de förslag, mot vilka motionären uppträtt, belyses mycket bättre, därest dessa spörsmål ha möjlighet att komma fram just i riksdagen, än om man genom restriktiva åtgärder åt dem ger den martyriets oförtjänta gloria, som kan göra dem intressanta för en okritisk allmänhet.

Men jag lämnar detta, då det förnämsta skälet, som konstitutionsutskottet haft för att yrka avslag på motionen, är motionens ineffektivitet. Visserligen har den ärade motionären ansträngt sig för att söka visa, att den verkligen skall hindra, såsom han uttrycker sig, »all diskussion om ifrågavarande institutioners upphävande i vad sammanhang som helst». Jag tror emellertid icke, att han lyckats bevisa detta sitt påstående. För det första har han måste medge, att genom det förslag, han framlagt, icke uteslutes, att förändringar kunna föreslås i riksdagen, t. ex. förändringar beträffande konungamakten. För att gå riktigt till ytterligheterna skulle man till och med kunna tänka sig, att motionärens förslag till revidering av ifrågavarande paragraf i regeringsformen skulle tillåta motioner angående införande av valrike eller konungens tillsättande på ett eller flera år och dylikt mera eller, för att taga den motsatta linjen, man skulle kunna tänka sig möjligheten av förslag om riksdagens förvandling till en diskussionsklubb utan beslutanderätt eller om riksdagens årliga sammanträdens utbytande mot mera tillfälliga sammanträden och så vidare. Då motionen icke innehåller något förslag, som kan förhindra frambärandet av dylika motioner, menar jag verkligen, att den är ganska ineffektiv.

Vidare är det ju ingenting, som hindrar, att motioner väckas om upphävande av den bestämmelse, som motionären föreslagit, därest den skulle insättas i § 56 regeringsformen, och med förslaget om dess upphävande kommer ju nödvändigtvis sakens realitet på tal.

*Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)*

Slutligen håller jag före, att man kan göra invändningar mot själva formuleringen av motionärens förslag: »Under riksdagens, dess kamrars eller utskotts överläggningar och beslut må icke i något fall komma fråga om konungamaktens eller folkrepresentationens avskaffande». Jag håller före, att denna term, »fråga» om konungamaktens eller folkrepresentationens avskaffande måste betyda proposition eller motion; d. v. s. den redaktion, som herr Ekman föreslagit, skulle visserligen utestänga framläggandet av proposition eller motion i dessa ärenden, men formuleringen förbjuder icke, att man diskussionsvis, under det en annan proposition eller motion föreligger, kommer in på dessa frågor om konungamaktens eller representationens avskaffande. Om herr Ekman, såsom jag tager för alldeles givet efter hans yttrande, åsyftat att med sitt förslag utestänga all diskussion om ifrågasatt institutioners upphävande, så anser jag icke, att han lyckats uttrycka detta i den formulering, som han givit det föreslagna tillägget till § 56 regeringsformen.

I 1912 års konstitutionsutskott yttrade ledaren för denna kammars majoritetsparti tillsammans med åtskilliga andra, att om i riksdagsordningen — som det då var tal om — infördes ett uttryckligt uttalande, att motion i nu omtalad riktning icke får väckas, så skulle detta uttalande kunna giva anledning till missförstånd. Om jag fattat detta yttrande från 1912 rätt, så överensstämmer det alldeles med min egen åsikt. Det är enligt min tanke betänkligt, att, såsom nu är ifrågasatt, i regeringsformen införa ett sådant begrepp som »konungamaktens avskaffande» eller »representationens avskaffande». Själva denna terminologi bör med utgångspunkt just från motionärens ståndpunkt icke vara att finna i regeringsformen. Det kan hända, såsom herr Trygger anförde år 1912, att redan förekomsten av denna terminologi är ägnad att väcka missförstånd.

Jag förstår nog, att den ärade motionären säger till mig: skola vi då stå alldeles vapenlösa mot sådana förslag, som jag åsyftat att utestänga? Nej, vi stå icke vapenlösa, utan dylika olyckliga förslag skola mötas, såsom utskott och riksdag redan mött dem; de skola mötas med ett mycket kärvt avslag, vars knapphändiga avvisande angiver, att sådana förslag äro helt oförenliga med vår författnings tankegång. Sedan får tiden göra resten, och dessa otillbörliga förslag skola på detta sätt dö i brist på näring.

Jag hade nästan tänkt att säga något med anledning av herr Ekmans uttalande, att förhandlingar eller diskussioner om konungamaktens avskaffande eller representationens avskaffande redan nu äro otillbörliga och otillåtna och stridande mot grund-

*Om ändring
av § 56 re-
geringsformen.
(Forts.)*

lagen. Jag skall dock inskränka mig till uttalandet att, såvitt jag förstår detta hans yttrande, är det en kritik mot de personer, vilka ha att tillse, vilka yttranden som inom kammaren äro tillåtna eller icke tillåtna.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till utskottets förslag.

Herr Olsson, Olof: Herr talman! Det var en behjärtansvärd raskhet med vilken herr Clason sökte komma till rätta med mig. Han förklarade mig stå så fjärran från alla faktiska förhållanden, därför att jag påpekade, att regeringsmakten såväl som representationen just hava skapats genom regeringsformen. De båda sakerna funnos före år 1809, sade herr Clason. Jag frågar: existerade 1809 års konungadöme före år 1809, och existerade vår nuvarande riksdag före år 1866? Ha de icke fått realitet just genom de former, som våra grundlagar anvisat? Det vore intressant annars att få veta, var någonstädes de dvaldes förut.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjorde herr talmannen i enlighet med de därunder framställda yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt, samt vidare därpå att kammaren, med avslag å utskottets hemställan, skulle antaga det förslag, som innefattades i den av herr K. J. Ekman vid utlåtandet avgivna reservationen; och förklarade herr talmannen sig finna den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad konstitutionsutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, avslås utskottets hemställan och antages det förslag, som innefattas i den av herr K. J. Ekman vid utlåtandet avgivna reservation.

Vid slutet av den häröver anställda omröstningen befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 62;

Nej — 55.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtanden:

nr 92, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående användande av överskott i Djurgårdskassan till vissa byggnads- och reparationsarbeten vid Ulriksdals, Haga och Drottningholms slott; samt

nr 93, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående anordnande av allmänna arbeten för minskande eller förekommande av genom nu inträdda utrikespolitiska förhållanden uppkommande arbetslöshet;

biföll kammaren vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt.

Vid förnyad föredragning av bankoutskottets den 15 och 16 innevarande augusti bordlagda memorial nr 19, angående användande av riksbankens vinst för år 1913, biföll kammaren vad utskottet i detta memorial hemställt.

Föredrogs änyo lagutskottets den 15 och 16 innevarande månad bordlagda utlåtande nr 26, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om upphävande av befintliga familjefideikommissstiftelser m. m. *Om upphävande av familjefideikommissstiftelser m. m.*

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 87, hade greve *R. G. Hamilton* hemställt, att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t, efter verkställd utredning rörande i riket bestående familjefideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, täcktes låta utarbета och för riksdagen framlägga förslag till bestämmelser, *dels* innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, *dels ock* innebärande ett upphävande av samtliga befintliga familjefideikommissstiftelser samt ordnande av rättsförhållandena vid siste innehavarens död.

Utskottet hade i nu föredragna utlåtande på anförda skäl hemställt, att riksdagen, i anledning av förevarande motion måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes, efter verkställd utredning rörande de i riket bestående fideikommissstiftelser i såväl fast som lös egendom, taga under övervägande, *dels* på vilka villkor nu bestående fideikommissstiftelser måtte, där ej särskild anledning till undantag föreläge, kunna upphävas, *dels ock* huruvida och på vad sätt bestämmelser, innefattande förbud mot instiftande av nya fideikommiss i lös egendom, skulle kunna meddelas samt därefter för riksdagen framlägga det förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

Reservation hade avgivits av herrar *Petersson* i Lidingö villa-stad och *Gezelius*, grevarna *Lagerbjelke* och *Spens* samt herr *Fager-*

Om upphävande av familjefideikommissstiftelser m. m.

(Forts.)

lin, vilka ansett, att utskottet bort hemställa, att förevarande motion icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

Herr Dahl: Herr talman! Utskottets förevarande hemställan syftar, som kammaren behagade finna, dels till upphävande av de nuvarande fideikommissstiftelserna och dels till att för framtiden förebygga instiftande av fideikommiss i lösören. I sin motivering säger utskottet på sid. 18, efter att först hava återgivit vad tidigare lagutskottet i detta avseende anfört: »De grunder av såväl rättslig som statsekonomisk natur, vilka äro bestämmande för utskottets sålunda uttalade ståndpunkt, hänföra sig uppenbarligen i övervägande grad till fideikommissstiftelser i fast egendom». Det är således företrädesvis i avseende å fast egendom, som utskottet har åberopat några bärande skäl för sitt yrkande på fideikommissinstitutionens upphävande. Emellertid har riksdagen redan år 1909 på framställning av lagutskottet beslutat en skrivelse till Kungl. Maj:t med begäran om utredning och eventuella lagbestämmelser angående på vilka villkor lantfastighet, som utgjorde fideikommiss, skulle av innehavaren kunna säljas helt eller delvis mot det att köpeskillingen i stället sattes som fideikommiss. Kammaren erinrar sig således, att riksdagen redan fäst Kungl. Maj:ts uppmärksamhet på en avsevärd del av förevarande fråga. Några synpunkter utöver dem, som föranledde riksdagens skrivelse år 1909, torde icke hava framkommit, varigenom någon ytterligare framställning från riksdagens sida skulle motiveras. Vad särskilt beträffar lagutskottets mening, att jämväl fideikommiss av lös egendom borde upphävas, så ber jag att få hänvisa till vad utskottet självt yttrar, då utskottet erinrar, att erfarenheten »givit vid handen, att denna institution understundom kunnat främja en uppgift av allmän och kulturell betydelse, såsom då samlingar av historiskt, konstnärligt eller vetenskapligt värde kunnat under en lång tidsföljd sammanhållas och bevaras från skingring därigenom, att egendomen erhållit egenskap av fideikommiss».

Jag förmenar alltså, att den del av förevarande fråga, som företrädesvis är värd beaktande, nämligen angående upphävande av fideikommiss i lantfastighet, redan har blivit bragt under regeringens uppmärksamhet, och att således med avseende härpå en skrivelse icke kan vara erforderlig, samt att några bärande skäl för en framställning i övrigt icke av utskottet hava framförts, och jag tillåter mig följaktligen, herr talman, att yrka avslag å utskottets förevarande hemställan.

Herr Stjärner: Herr talman! Den hemställan, som lagutskottet här under reservation från högern framlagt för riksdagen, gäller en gammal och mycket omdiskuterad fråga. Man kan säga, att det är en fråga, som trängt fram genom ett århundrade. Det är ju tydligt, att även frågan om fideikommissinstitutionens upphävande till slut måste tilltvinga sig gehör och vinna en

lösning. Det är orimligt, att vi ända in i våra dagar -- med vår nuvarande samhällsstruktur och under de nya förhållanden på alla områden, som nu råda — skola bevara något sådant som det gamla fideikommissinstitutet. Frågan om dess upphävande har emellertid varje gång fallit och oftast på denna kammars motstånd. Den har dock, såvitt man kan se, fallit framåt. Så t. ex. avslogs år 1889 i denna kammare en framställning om upphävande av fideikommissen med blott fyra rösters majoritet, och även vid andra tillfällen hava tydliga tendenser framträtt, som visa, att man börjat inse, att fideikommissinstitutionen är olämplig och måste underkastas en reglering.

Om upphävande av familjefideikommissstiftelser m. m.

(Forts.)

Till en början var det naturligt nog förnämligast ur jordägaresynpunkt, betänkligheter yppades mot denna samling av stora jordarealer på några få händer, som åstadkoms genom fideikommissstiftelserna och varigenom det skapades ett feodalvälde, som behärskade vida bygder, i det hela kommuner kunde läggas under en enda ägare. Man förstår, att detta hos andra jordägare skulle framkalla en viss oro och ett missnöje med denna anordning. Det höjdes även i det gamla bondeståndet kraftiga och bestämda gensagor mot fideikommissinstitutionen.

Men även senare har frågan trängt fram, i det man ur allmän rättssynpunkt börjat betrakta fideikommissinstitutet som en orättfärdighet till hela sin natur. Särskilt från juridiskt håll har riktats skarpa anmärkningar emot själva successionsprincipen, varpå fideikommissen vila, med hänsyn till den orättfärdighet i arvsrätten, som därigenom skapas. Bland andra har denna kammars ärade talman vid flera tillfällen gjort uttalanden i frågan, starkt präglade av den rättsuppfattning, som i juridiska kretsar allt mer börjat göra sig gällande, enligt vilken fideikommissinstitutets bevarande uppfattas såsom någonting onaturligt. Så har han vid ett tillfälle påpekat, att fideikommissväsendet icke blott upphäver jämlikheten utan även likställigheten mellan barn av samma föräldrar.

Om man således, i likhet med den första talaren, icke skulle kunna anse, att det är något väsentligt att invända emot jordfideikommisset med avseende på dess stora areal, dess skötsel och dennas statsekonomiska betydelse, så kvarstår likväl sist berörda förhållande såsom en oegentlighet, vilken med nödvändighet måste uppehålla kravet på en ändring och reglering av förhållandena.

Jag tror emellertid, att man också kan påvisa, att fideikommissen i rent ekonomiskt avseende, med hänsyn till deras skötsel o. s. v., icke äro till nytta ur samhällets synpunkt, att jordbruket till följd av fideikommissen i vissa orter icke står på den nivå, som det eljest skulle kunna göra. Även denna uppfattning har med allt större kraft trängt sig fram under diskussionen om fideikommissens upphävande. Jag skall villigt medgiva riktigheten av vad som anförts i kritiken mot utskottets ståndpunkt, att de tider ha funnits, då fideikommissen, liksom de stora jordegendomarne i allmänhet, kunnat vara till gagn för

Om upphävande av familjefideikommissstiftelser m. m.
(Forts.)

landet och jordbruket, i det de stora gårdarne verkat som ett slags jordkulturens banbrytare. Men denna deras betydelse har undan för undan minskats, och nu göra sig andra sociala och ekonomiska synpunkter i allt högre grad gällande.

Man har exempelvis åberopat såsom en fördel med fideikommissen, att tack vare dessa värdefulla skogar bliva bevarade. Men är det icke ett faktum, som vi kunna konstatera i åtskilliga landsändar, att skogsskövling ägt rum även på fideikommisssegendomar, och att följaktligen förekomsten av fideikommiss icke kunnat garantera egendomens bevarande i nämnda avseende? Härmed har ju även detta argument förfallit.

Det finnes många skäl, som ytterligare skulle kunna anföras för fideikommissens avskaffande. Men de ha så många gånger framförts, att det torde vara onödigt att upprepa dem för denna kammare, vars ledamöter väl i allmänhet äro ganska förtrogna med frågan. Jag har ju icke heller egen erfarenhet att bygga på för att framföra de grava anmärkningar, som gjorts och kunna göras emot fideikommissen med avseende på skötseln av dess jordbruk o. s. v., utan jag får naturligtvis i detta avseende stödja mig på vad som undan för undan anförts under den kritik, som hela förra århundradet igenom riktats mot fideikommissinstitutionen och slutligen och ideligen kulminerat i yrkanden på dess upphävande.

När man redan år 1810 kunde göra ett så bestämt uttalande, som detta år gjordes hos rikets ständer, att man redan då iakttagit fideikommissens ofördelaktiga verkningar i landet, när man sedan i förra århundradets mitt kunde i riksdagen framföra den kraftiga kritik, som då med stöd av ny erfarenhet riktades mot fideikommissen, och när man sedan under de sista årtiondena år efter år i riksdagen fått höra dessa skäl åberopas genom framställningar, vilka alla gått ut på fideikommissens upphävande, så synes det väl alldeles ofrånkomligt, att det här gäller en sak, för vilken första kammaren slutligen måste öppna sitt öra.

Det är ju icke heller någon liten sak det gäller, om det än närmast berör blott ett fåtal personer. Utskottet har i sitt utlåtande citerat en statistik från år 1900, som jag emellertid blott hänvisar till och icke skall återgiva i dess helhet. Nämnda år fanns i Sverige fideikommiss i fast egendom till ett taxeringsvärde av 112,335,540 kronor eller nära 2¼ procent av rikets hela fastighetstaxeringsvärde. Antalet personer, som innehade en eller flera av dess fideikommisssegendomar, utgjorde 175, varav 145 tillhörde adeln. Vidare har det anmärkts, att bland de fideikommiss, som voro förenade på en hand, det fanns ett, vars taxeringsvärde översteg 5 miljoner kronor.

Det är ju alldeles tydligt, att i en tid som vår, då starka strävanden framträtt — och såsom synes med fullt gehör — äsyftande en jordfördelning dels för att skapa större intensitet i själva jordbruket, dels också för att framkalla en lugnare och fastare nationalkänsla hos de medborgare, vilka eljest under

kampen för tillvaron komma under trycket av den moderna industrien o. s. v., blickarna ovillkorligen måste komma att riktas på denna anhopning av jord på få händer. Ty här finna vi, att mot denna jordbesittning, som ännu med ett föräldrat rättsinstitut upprätthålles, sakliga anmärkningar kunna göras av fackmän, såsom exempelvis, att egendomarnas skötsel lämna mycket övrigt att önska i rent ekonomiskt avseende, i skatteavseende och i förvaltningsavseende.

Av den förste talaren anfördes, att utskottet i fråga om de yrkanden, som här äro framställda, särskilt tagit sikte på förslaget om upphävande av jordbruksfideikommissen, men däremot ställt sig mera tveksamt i fråga om de övriga fideikommissstiftelserna i fast egendom och lös egendom. För utskottet har det varit klart, att man måste särskilt beakta frågan om jordbruksfideikommissen, och att man å andra sidan vid en grundlig undersökning av hela ärendet givetvis icke kunde lämna oanmärkt den förmån, som efter vad man kan tänka sig, i något avseende kan ligga i nuvarande bestämmelser om anordnande av fideikommiss i lös egendom. Det är ju riktigt och kan icke bestridas, att härmed, såsom utskottet erkänt, i några fall kunnat främjas en uppgift av allmänt kulturell betydelse, såsom att bevara stora och värdefulla konstsamlingar av historiskt och vetenskapligt högt värde kvar i landet. Detta är ett faktum, som man icke får bortse från. Men den undersökning, som är påkallad, avser naturligtvis icke att ingripa i detta avseende och hindra en strävan att upprätthålla, vad som kan anses vara kulturellt och för samhället nyttigt. Jag menar således, att den förste talaren använde en oriktig utgångspunkt för sitt avslagsyrkande, då utskottet rörande den sist berörda saken påyrkat, att här skulle undersökas, vilka bestämmelser, som — därest dessa sistnämnda åtgärder kunde lämpligen åvägbringas — borde stadgas. Det är därför icke någon motsägelse i utskottets utlåtande eller i dess yrkande om utredning, även med fästet avseende vid att i vissa fall undantagsbestämmelser kunna vara på sin plats.

I det stora är ju i alla fall saken fullkomligt klar. Jag anser därför, att tiden nu också borde vara inne för riksdagens första kammare att bifalla vad som här begäres. Det är ju icke ifrågasatt, att vi här definitivt och slutgiltigt skola avge ett sista votum om huru med dessa fideikommiss i fast egendom och dessa fideikommissbestämmelser angående lös egendom skall ordnas, utan här är fråga om att åvägbringa undersökning om en sak, vilken, såsom jag förut sagt, genom århundraden ådragit sig uppmärksamhet, en angelägenhet, som undan för undan trängt fram och därför rimligtvis borde beaktas även av denna kammare.

Jag kan icke tro, att här finnas några så starka enskilda intressen förbundna vid jordäganderätten eller särskilt fideikommissstiftelserna, att man ur denna synpunkt skulle draga

Om upphävande av familjefideikommissstiftelser m. m.
(Forts.)

Om upphävan-
av familje-
fideikommiss-
stiftelser m. m.

(Forts.)

sig för att gå med på den undersökning, som här är påyrkad och som ju skulle ske genom Kungl. Maj:t. Det är endast en obefogad liknöjdhet inför de yrkanden, vilka på detta område så många gånger framförts, som fått ett nytt uttryck i denna vid utskottets utlåtande fogade reservation, varmed man även denna gång söker skjuta undan saken.

Jag ber att på grund av vad jag här anført, herr talman, få yrka bifall till lagutskottets förslag.

Överläggningen förklarades härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att beträffande förevarande utlåtande vore yrkat, dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock att kammaren skulle avslå vad utskottet hemställt och antaga det förslag, som innefattades i den vid utlåtandet fogade reservation, och förklarade herr talmannen sig anse den senare propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Votering begärdes, i anledning varav uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som avslår vad lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 26 och antager det förslag, som innefattas i den vid utlåtandet fogade reservation, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles utskottets hemställan.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 55;

Nej — 57.

Ang. proviso-
risk lag om
expropriation
av jord för
vissa sociala
ändamål m. m.

Föredrogs ånyo lagutskottets den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtande nr 27, i anledning av väckt motion med förslag till provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål m. m.

Uti en inom andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 133, hade herrar *Carl Lindhagen*, *Hjalmar Branting* och *Nils Persson* i Malmö, friherre *E. Palmstierna* samt herrar *Sven Persson* i Norrköping, *Herman Lindqvist* i Stockholm, *Viktor Larsson* i Västerås *Värner Rydén*, *Sven Linders*, *F. W. Thorsson*, *Bernhard Eriksson* i Grängesberg och *Rickard Sandler* hemställt,

1:o att riksdagen måtte för sin del antaga framlagt förslag till

provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål; och

Ang. provisorisk lag om expropriation av jord för vissa sociala ändamål m. m.
(Forts.)

2:o) att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t måtte snarast möjligt för riksdagen framlägga dels ånyo ett *förslag till allmän expropriationslag* och dels *förslag till en definitiv lag om social expropriation* i erforderliga fall av jord från fastigheter av de slag och för de ändamål, som i § 1 av det under punkt 1:o framförda lagförslaget angäves.

Utskottet hade i föreliggande utlåtande på återropade skäl hemställt,

a) att den i förevarande motion under 1:o) gjorda hemställan icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda; samt

b) att icke heller det under 2:o) i samma motion framställda yrkande måtte av riksdagen bifallas.

Herr Klefbeck: Herr talman! Utskottets skäl för avstyrkande av motionen är, att frågan snart i hela dess vidd kan väntas komma under riksdagens prövning. Detta är ett skäl, som brukar vara tungt vägande, och då därtill kommer, att lagförslag redan finnas utarbetade och färdiga, så att man kan motse desamma redan nästa år, förstår jag ju, att det är alldeles lönlöst att här göra något yrkande till förmån för motionen. Jag skall icke heller taga mig friheten att ge mig in på själva ämnet, utan jag vill endast uttala en förhoppning om att, då nu denna fråga, såsom vi kunna hava anledning antaga, kommer före i riksdagen, nödig hänsyn måtte tagas till de beaktansvärda synpunkter, som i motionen framförts.

Efter härmed slutad överläggning biföll kammaren vad utskottet i förevarande utlåtande hemställt.

Anmälades och bordlades

konstitutionsutskottets utlåtanden:

nr 27, i anledning av väckt motion om ändrad lydelse av §§ 9, 16 och 19 riksdagsordningen; samt

nr 28, i anledning av dels väckta motioner om politisk valrätt och valbarhet för kvinnor dels ock väckt motion om ändrad lydelse av §§ 9, 16 och 19 riksdagsordningen;

statsutskottets utlåtanden:

nr 95, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till lots- och fyrrinrättningen med livräddningsanstalterna m. m. jämte i ämnet väckta motioner; samt

nr 96, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till nytt avlöningsreglemente för tjänstemän vid postsparbanken m. m. jämte en i ämnet väckt motion;

Första kammarens protokoll vid senare riksdagen 1914. Nr 57. 3

bevillningsutskottets memorial nr 27, i anledning av kamrarnas skiljaktiga beslut rörande bevillningsutskottets betänkande nr 24, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning om ändrad lydelse av 1, 3, 5, 6, 15 och 40 §§ i förordningen angående försäljning av brännvin den 9 juni 1905 dels ock i ämnet väckta motioner;

jordbruksutskottets utlåtanden:

nr 131, i anledning av väckt motion om utgivande av en förteckning över statslån och statsanslag för jordbrukets främjande m. m.;

nr 132, i anledning av väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående utredning och förslag i fråga om främjande av betesvallars anläggning och betesmarkers förbättring;

nr 133, i anledning av väckt motion om ändring i bestämmelserna angående villkoren för lån från norrländska nyodlingslånefonden m. m.; och

nr 134, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående ändrade villkor för lån från odlingslånefonden; ävensom

första kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 10, i anledning av andra kammarens beslut rörande väckt motion om skrivelse till Kungl. Maj:t angående ändring i det uti gällande förordning angående eldfarliga oljor m. m. upptagna stadgande om vilka oljor skola räknas till eldfarliga.

Justerades sex protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 1,51 e. m.

In fidem
A. v. Krusenstjerna.
